

L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL D'OLÈRDOLA

Estudi monogràfic

BLANCA COCA I CIRERA
Barcelona

1. MARC GEOGRÀFIC. LOCALITZACIÓ

Olèrdola: província de Barcelona, comarca de l'Alt Penedès.

Passat el poble de Sant Miquel d'Olèrdola (1 Km), per la carretera de Vilafranca del Penedès a Vilanova i la Geltrú, a la dreta surt la carretera que porta a la ciutat antiga (2'5 Km), situada en un turó de 358 m d'altitud, on es troben importants construccions arquitectòniques i restes arqueològiques.

En terres del Penedès, la serra cretàica del Puig de l'Àliga és la que més destaca, i en un dels seus extrems, ocupant el contrafort septentrional, és on s'aixeca la talaia de Sant Miquel d'Olèrdola.

Des del punt de vista geogràfic, Sant Miquel es troba situat als 41° 81' 8" de latitud nord i als 5° 23' 48" de longitud est, a 4'5 Km de Vilafranca del Penedès i a 14 Km de Vilanova i la Geltrú. Aquestes són les poblacions d'importància més pròximes. Tanma-

teix, la distància en línia recta que separa aquesta antiga fortalesa de Barcelona és de 40 Km, 44 de Tarragona i 9'5 del litoral.

La muntanya d'Olèrdola és un gran esperó rocós, la seva plataforma sembla sensiblement inclinada cap al nord-est, gairebé tot el turó és envoltat de penya-segats difícils d'escalar. Dos torrents, el de la Vall, al NO, i el de les Valls al sud, han estat els agents que han tingut cura de llaurar la peculiar fisonomia del tossal olerdolà, convertint-lo en un lloc inexpugnable des del punt de vista militar. El primer va obrir la fondalada que separa Olèrdola de l'Espill; el segon va llaurar la fossa que la deslliga del pujol de Cogullada, veritable cantell boterut de la Vall de Canyelles.

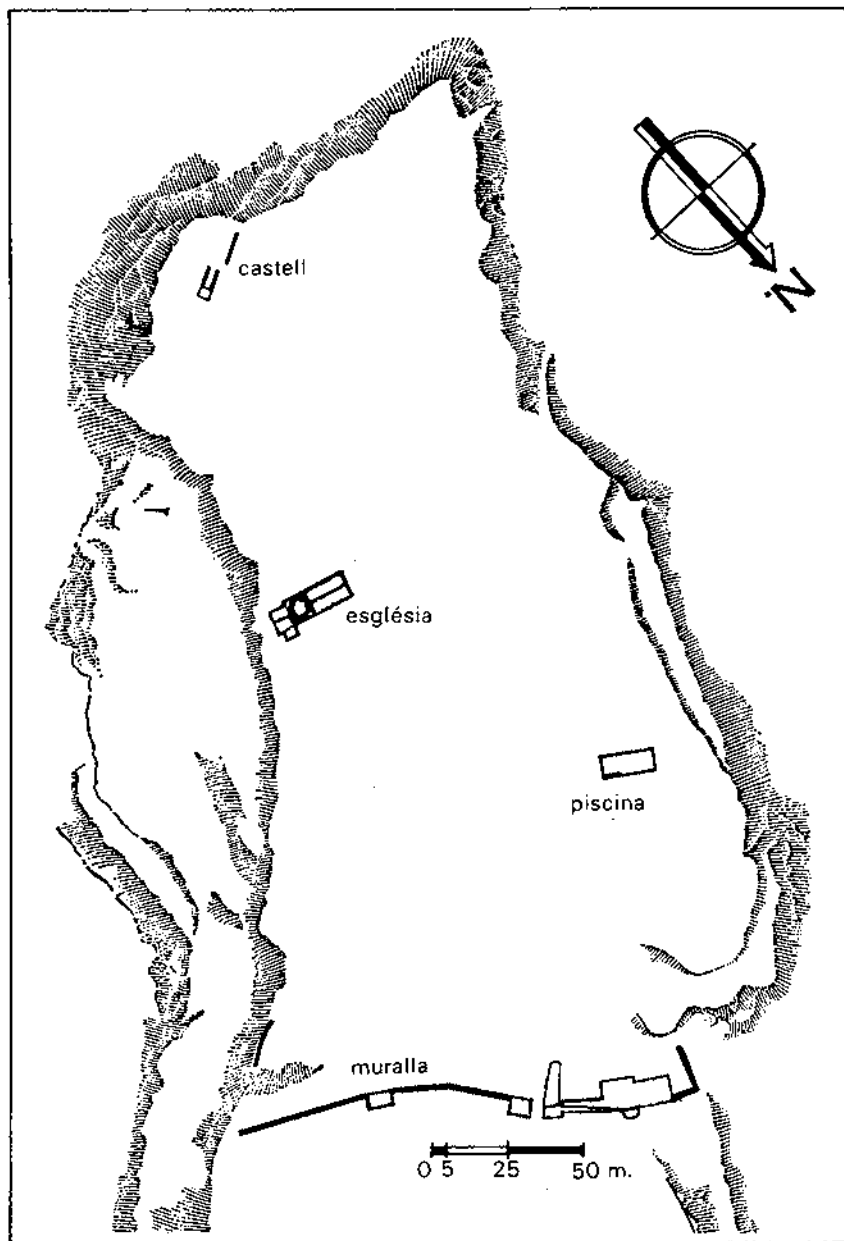
Respecte al nivell de les terres limítrofes té de 35 a 40 m d'altura i des del seu cim es veu una de les millors panoràmiques del Penedès.

El fet que el sòl de quasi tota la muntanya estigui constituït per roques travetíniques fa que la vegetació quedi reduïda a plantes de vida poc exigent (arbust de timó, romeu, cocolls, esbarzers, bardisses...), que creixen espontàniament dins les esquerdes de les roques.

L'arbrat escasseja, tan sols podem trobar-hi pinars en els vessants septentrionals, i de forma esporàdica hi creixen moltes alzines i figueres.

L'existència d'alguns abrigalls, caverne o amagatalls afavoreix la cria d'animals campestres. D'això es pot deduir que la caça podria representar un paper molt important dins la vida dels primitius residents a Olèrdola.

L'aigua no és massa abundant, la muntanya té algunes fonts; per exemple, sota mateix de la muralla i a la vora de la porta de ponent, hi ha les dues fonts de Sant Miquel o del Plàtano; després a la meitat del camí que porta fins al cim es troba la font de Fontanilles, i a la fondalada de la vall existeixen quatre o cinc brolladors més.

Planta del recinte de l'antiga Olèrdola.

2. RECENSIO HISTÒRICA. DOCUMENTS CONSERVATS

Certes troballes esporàdiques a la muntanya testimonien que el lloc fou habitat per l'home prehistòric, més concretament en l'època neolítica i a l'edat del bronze, i més tard pels íbers. La seva ocupació fou, possiblement, intermitent, ja que per la seva posició estratègica constituïa un lloc fortificat en èpoques bel·licoses i poc convenient durant els períodes de pau.

Quan la conquesta romana, s'estableix allí un campament militar per vigilar els pobles indígenes del pla i controlar a més a més la gran via de trànsit. Una poderosa muralla ciclòpia va tancar aleshores l'únic flanc vulnerable del turó. Malgrat tot, un cop pacificat el país, Olèrdola fou abandonada, puix que en aquell serrat on l'aigua escasseja i falten terres per llaurar era difícil l'establiment d'una població permanent.

A l'època medieval, amb l'entrada dels musulmans (713), la gent del pla fugí cap a les zones muntanyoses o s'instal·la en els cims, on en tot cas resultaria fàcil organitzar la resistència. En aquestes circumstàncies, és lògic, doncs, que un lloc tan admirablement situat com Olèrdola cridés l'atenció d'aquella gent, havent-hi, a més a més, la part més indispensable de les seves defenses artificials.

Durant la conquesta cristiana, donada la seva avantatjosa posició com a baluard avançat en terra de moros, Olèrdola adquireix una importància extraordinària. Un document de l'any 911, el primer que testimonia la presència de les armes cristianes a la comarca, ja esmenta l'*urbs Olerdulae*,⁽¹⁾ amb la qual cosa se certifica la importància que tenia el lloc; també sembla denotar una certa antiguitat, ja que és evident que un nucli de població al qual, en data tan llunyana, donessin aquesta qualificació de cap manera no podia improvisar-se.

Olèrdola i totes les zones del voltant ocupaven una posició fronterera. Per aquesta raó va ser assolada, per la qual cosa el comte de Barcelona-Girona-Osona Suniaria o Sunyer I, trobant les fronteres mal fortificades, va determinar enrobustir-les convenientment, començant per les terres del Penedès, que aleshores eren terres dels àrabs per al seu escarni.

En efecte: la possessió per part dels sarraïns de gran part d'aquest territori (els quals amb les seves continuades corregudes pels seus contorns tenien intranquils els seus habitants) va provocar que, l'any 929, l'esmentat comte Sunyer refermés les fronteres del seu comtat, edificant sobre les ruïnes olerdolanes un castell i una església en honor i reverència de l'arcàngel Sant Miquel (es coneix una donació de l'any 917).⁽²⁾ Aquesta església va ser consagrada pel bisbe Theuderich de Barcelona vers el 935, dotant-la de riques joies, delmes, certes propietats i, fins i tot, subordinant-hi algunes capelles, demarcant amples termes per assegurar la subsistència dels religiosos que havien d'habitar allí. Olèrdola va passar a ser una fita de la marca, un bastió avançat i bàsic de la disposició defensiva del comtat de Barcelona.

Dels termes *castro* i *civitas Olerdulae* coneixem esments dels anys 950 i 951.⁽³⁾ I posteriors, és clar: del 956⁽⁴⁾, del 958⁽⁵⁾, etc. S'indica tothora que es tracta del comtat de Barcelona; per exemple el 975, en una venda feta per *Galinde* a *Enneco que vocant Bonefilio*: "*Et sunt ipsas terras in comitatum Barquinonensis, in terminio de castro Olerdula, in loco que vocant Pinellus vel ad ipsa revura vel in Vallemolle*".⁽⁶⁾ Un document del 978 fa referència a la ciutat i als murs d'Olèrdola: "*in chomitatum Barch., in terminio de civitate Olerdula, sive infra muros eius*";⁽⁷⁾ en l'ocasió, "*Seniofredus, levita, et Ermegodo, femina*" atorgaven al monestir de Sant Cugat del Vallès la "*nostra turre*" i les "*nostres domos*", amb altres drets. L'any següent, el mateix *Suniefredo, levita* donava a *Ermegodo, femina* "*in terminio de civitatem Olerdula ipsa mea turre et ipsos domos, qui ibidem sunt, et ipsum meum alaudem*".⁽⁸⁾

Que el recinte d'Olèrdola estava poblat, ho permet afirmar el document pel qual hom donà al monestir de Sant Cugat, el 978, una "*Kasa cum ipsa curte*" "*intus in castrum Olerdula*".⁽⁹⁾

El levita *Suniefredus*, en el seu testament de 986, anomena *Ermegodo*, "*consanguinea mea*", i ens assabenta de l'advocació de l'església castellana: "*(...) concedo a domum s. Michaelis, que est situs in chastrum Olerdula, ipsos meos libros antifanario I et leccionario I et prosario I et passionario I*".⁽¹⁰⁾

La ciutat d'Olèrdola va sofrir greus danys en l'escomesa d'al-Mansur, l'any 985, i va ser ocupada (retenció per determinat espai de temps). D'aquest període de temps no es conserva cap document, fins que *Suniefredus, levita*, donà, al setembre del 991, un terreny del terme d'Olèrdola, "*iuxta ipsa mea turre*", al monestir de Sant Cugat.⁽¹¹⁾ També el 991 fou feta la dotàlia —pel bisbe barceloní Viva o Vives— de l'església de Sant Miquel del castell anomenat *Olerdula*, església que fou reconstruïda (també va dur a terme la repoblació de la ciutat) a causa del desmantellament que havia sofert, produït pels sarraïns, i van ser determinats de nou els antics límits de l'indret.⁽¹²⁾ El levita *Suniefredus* va ser el que va prendre aquestes mesures de reconstrucció i repoblament. L'església devia ser promptament edificada, ja que fou «dedicada» pel bisbe Vives el 991 (Seniofred va morir abans de la consagració). En aquesta «dedicació» es fa menció de l'església que anteriorment (929) fou «dedicada» pel seu antecessor Theuderich, en temps i en assistència del comte Sunyer, el qual va promoure la seva edificació.⁽¹³⁾

Cap a l'any 1000 la repoblació de la comarca del Penedès es va anar consolidant, amb Olèrdola com a capital. Així veiem que entre les deu úniques ciutats catalanes que esmenten les fonts de l'època es compta l'*urbs Olerdulae*. Tal categoria li va confirmar la concessió de franquícies i privilegis parells als dels ciutadans de Barcelona, que l'any 1025 Berenguer Ramon I, el Corbat, li va atorgar; en el seu testament, l'any 1032, aquest comte deixa al seu fill Sanç Berenguer la zona fronterera de la part meridional del seu comtat, des del Llobregat fins a terra de moros, amb capital a Olèrdola i sota la sobirania del seu germà gran Ramon Berenguer I, el Vell.

El 1041 hi residí i en fou senyor Mir Geribert, que s'intitulà príncep d'Olèrdola, en rebel·lió oberta contra Ramon Berenguer I. El 1059 Mir Geribert reconegué definitivament la potestat dels comtes de Barcelona per la ciutat d'Olèrdola i els seus castells, un any abans de morir en lluita contra els sarraïns, que havien estat els seus amics i aliats.⁽¹⁴⁾

Any 1076. Observem seguidament —en una data que pot fluctuar entre 1076 i 1082— que "*Arnallus Mironis, filius qui fui*

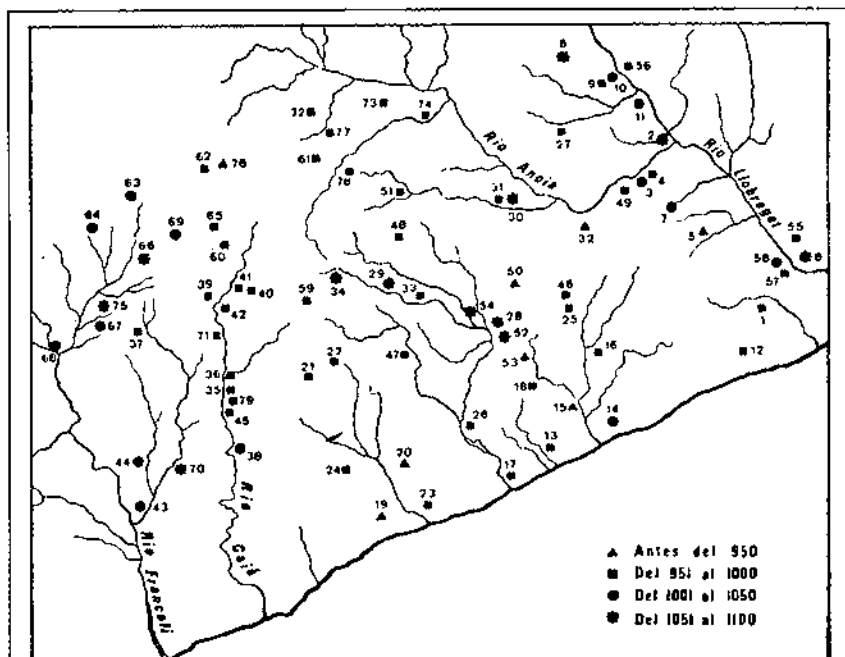

Fig. 4. — Castillos de La Marca anteriores al siglo XII, con indicación de la primera fecha en que aparecen mencionados: 1, Eramprunyá (957); 2, Rocafort (1100); 3, Rosanes (1033); 4, Castellví de Rosanes (963); 5, Cervelló (904); 6, Collbató (1065); 7, Corbera (1019?); 8, Cornellá (siglo X?); 9, Esparreguera (985); 10, Castell de les Espases (1003); 11, Voltterra (1041); 12, Castelldefels (967); 13, La Geltrú (1000?); 14, Sitges (1041); 15, Ribes (942); 16, Olivella (992); 17, Cubelles (999); 18, Canyelles (992); 19, Calders (938); 20, Santa Oliva (38); 21, Montmell (974); 22, Marmellar (974); 23, Calafell (999); 24, Albinyana (986); 25, Les Gonyoles (978); 26, Castellet (977); 27, Masquefa (963); 28, Torre Dela (1066); 29, Foix (1067); 30, Terrassola (1058); 31, Lavit (956); 32, Subiyats (917); 33, Sant Martí Sarroca (986); 34, Pontons (1056); 35, Albá (977); 36, Selma (977); 37, Cabra (980); 38, Puigtinyós (1010); 39, Selmella (977); 40, Montagut (986); 41, Querol (986); 42, Pinyana (986); 43, Vallmoll (siglo XI?); 44, Valls (1023); 45, Vila-rodona (959); 46, Avinyó (973); 47, Castellví de la Marca (977); 48, Font-rubí (956); 49, Gelida (963); 50, La Granada (950); 51, Mediona (1000); 52, Ferrán (1060); 53, Olérdola (929); 54, Pacs (1060); 55, Castellciuró (998); 56, Sacama (963); 57, Sant Boi (991); 58, Benviuere (1023); 59, Valldosera (999); 60, Santa Perpetua (975); 61, Santa María de Miralles (975); 62, Santa Coloma de Queralt (975); 63, Conesa (1043); 64, Forés (1038); 65, Pontils (975); 66, Montbrí de la Marca (1075); 67, Barberá (1006); 68, Guardia (1043); 69, Montclar (1030); 70, Puigpelat (1066); 71, Pont (980); 72, Tous (978); 73, Montbui (978); 74, Claramunt (990); 75, Ollers (1070); 76, Queralt (929); 77, Roqueta (960); 78, Vilademager (996); y 79, Sant Pere de Gaià (980).

Nota 17.

Guilie, femine” —és a dir, Arnau Mir, fill de la difunta Guilla (i també de Mir Geribert)—, jurà fidelitat al comte de Barcelona Ramon (Berenguer II) pels castells d'Olèrdola i d'Eramprunyà, obligant-se a cedir-li'n les potestats quan les les demanés i compromentent-se a ajudar el comte contra qui fos, *“exceptus domnum Berengarium, fratrem vestrum, comitem Barchinonensem”*.⁽¹⁵⁾ A la mort d'Arnau Mir, la castlania continuà en mans dels seus descendents, senyors de Sant Martí Sarroca.

L'última irrupció dels moros que la història registra és la de l'any 1108, quan els almoràvits envaïren el Penedès i destruïren el castell i part de l'església d'Olèrdola (van profanar temples, despoblant la terra i destruint la ciutat). El mateix any fou encarregada la restauració a Jordà de Sant Martí —veguer d'Olèrdola— i als seus castllans. El comte Ramon Berenguer III atorgà unes àmplies franqueses per estimular la repoblació d'Olèrdola i demanà la col·laboració del monestir de Sant Cugat, al qual donà, el 1109, la torre superior del castell i el seu entorn territorial. Alhora, reiteraven les franqueses als habitants i defensors del castell.⁽¹⁶⁾

Tot i això, cap a mitjan segle XII, un cop conquerida Tarragona i les terres de la Catalunya Nova fins a l'Ebre, la major tranquil·litat de la comarca del Penedès va fer que Olèrdola perdés, altre cop, la seva valor estratègica i s'anés abandonant a mesura que augmentava la població del pla, agrupada en parròquies. Un d'aquests nuclis nous, Vilafranca, heretà la importància i la capitalitat de l'antiga Olèrdola.

3. INTRODUCCIÓ. PART MONOGRÀFICA

En l'estructura de l'església de Sant Miquel d'Olèrdola podem veure o reconèixer diferents edificacions.

Exteriorment, per algú no entès en art, que no s'endinsarà en detalls, l'edifici té dues parts molt ben diferenciades: el cos principal-església romànica i la petita capella del NE-oratori pre-romànic.

4. CAPELLA PRE-ROMÀNICA

Introducció

La cronologia referent a la part més antiga del conjunt arquitectònic és molt incerta. De fet, en la bibliografia que he trobat, he pogut comprovar que hi ha dues teories al respecte:

- La primera diu que es pot datar dins del segle IX (A. Ferrer Soler, M. Trens i d'altres), com un vestigi de la primitiva església, de l'existència de la qual no es guardaria cap document, però creiem que podia haver estat construïda al començament de la novena centúria.

- La segona, defensada per E. Junyent, X. Barral i Altet, etc., diu que pertany a la primera església construïda quan el comte Sunyer ocupà les ruïnes encimbellades de l'antiga Olèrdola i va edificar-hi una fortalesa.

Aquestes dues teories han fet que a l'hora de reconstruir les parts cronològiques de l'edifici, això hagi estat força complicat.

D'igual manera ha passat amb l'adscripció estilística: en alguns llibres aquesta capella s'anomena esglésiola pre-romànica, i en altres capella o oratori mossàrab.

Malgrat tot això, ho he tractat de la forma més exacta possible.

4.1. Absis

La capçalera de l'oratori (constitueix, actualment, la part més antiga del conjunt arquitectònic) es troba situada a l'angle NE; aquesta estructura consisteix en un absis de planta quadrangular a l'exterior i curvilini a l'interior. Està cobert amb una *volta* de quart d'esfera prolongada fins trobar el mur anterior; exteriorment es presenta en forma de coberta de doble vessant.

4.2. Nau

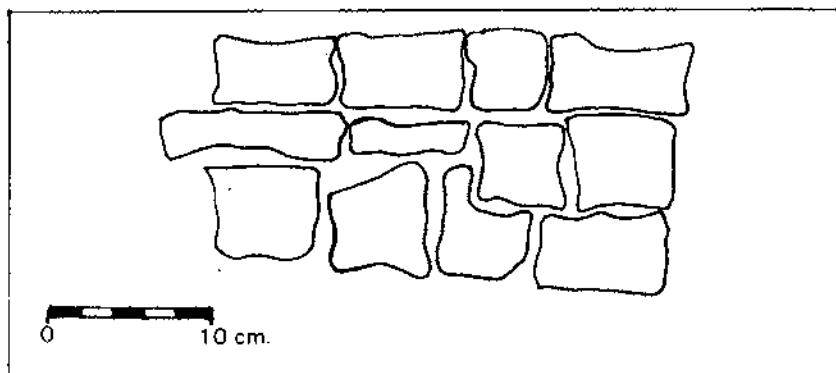
L'absis presidia una nau, actualment desapareguda, coberta probablement amb *volta*, que devia ser rectangular ja que es veu

l'arrencada del mur a l'angle nordest, i és, a més a més, bastant versemblant que els murs de la nau romànica cavalquessin, en part, sobre els del primitiu oratori. Seria una església de reduïdes dimensions, puix en conjunt no passaria dels 12 m de longitud per 5'5 m d'amplada màxima.

4.3. Aparell

Aquesta construcció tenia els murs desfets a la part alta i la volta a punt d'afonar-se. Calgué refer i consolidar uns i altra, i cobrir-ho amb lloses de pedra formant dos vessants.

L'aparell és format de carreus tallats i de pedres sense tallar disposades en *filades*, amb grans blocs als angles (pedra calcària procedent del miocè del lloc).

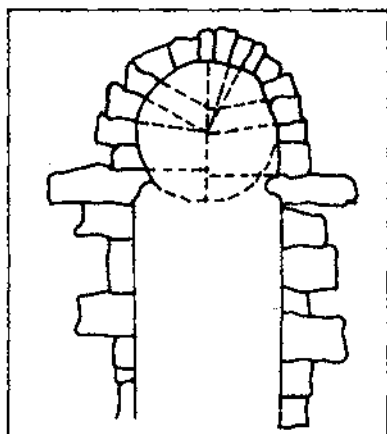
Quant a la part que es conserva de la coberta, en *L'arquitectura romànica de Catalunya* podem llegir (apartat «Teules, terrats i terrades»): «Un macís de rebla i morter transformen l'extradós en els plans i en la forma apiramidada de la coberta. A sobre s'hi col·locaven lloses de pedra de gneis o licorelles, lloses calises més o menys treballades.»⁽¹⁹⁾ i dona com un exemple la petita capella pre-romànica de Sant Miquel d'Olièrdola.

4.4. Obertures

La porta d'aquesta capella no es conserva, ni n'existeix cap vestigi, però se suposa que era lateral, oberta en el mur septentrional de l'actual església.

Quant a *les finestres*, n'hi ha dues: una al fons de l'absis, d'esqueixada senzilla; i l'altra, situada al sud, que queda tapiada per l'absis meridional, també d'esqueixada senzilla.

El pas entre la nau i l'absis es feia per un *arc triomfal de ferradura* que actualment, en no existir la nau, fa de porta; per tant, queda situat en la façana de l'absis (està descentrat).

Part frontal i lateral de la capçalera conservada de la primitiva església, amb l'arc de ferradura. És pot observar molt bé l'aparell. Els graons per pujar al campanar són posteriors.

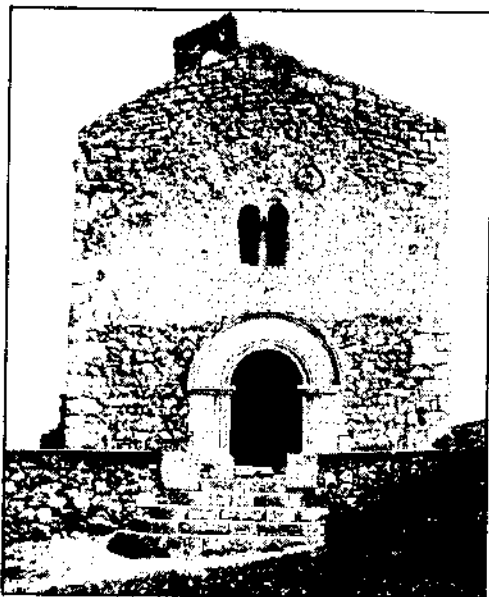
«Cal remarcar que els arcs de ferradura que trobem a les construccions del s. X són assentats sobre la imposta i resolts d'una manera ben diversa dels que puguem trobar a l'arquitectura califal i en les típiques construccions mossaràbigues. En aquestes, les dovelles de l'arc estan polides i ben tallades i convergeixen en un perfecte traçat geomètric; entre els muntants i l'arc, trobem unes impostes que sobresurten i tanquen ostensiblement l'amplada de l'obertura. En canvi, l'arc de ferradura de les construccions catalanes és ben diferent: generalment hi manquen autèntiques impostes i l'arc carrega directament sobre els mun-

tants, l'última peça dels quals fa d'imposta. Els pocs exemples d'arc de ferradura ben dovellats que trobem a Catalunya, com són ara els del Marquet, Boada, Pedret i **Olèrdola**, cal atribuir-los a les influències califals que penetren al Principat a través de les relacions dels comtes catalans amb Còrdova i que, durant la segona meitat del segle X, pogueren atreure els artesans que esculpiren els capitells corintis de fulles llises a semblança dels de la mesquita de Còrdova.»⁽¹⁹⁾

5. ESSLÉSIA ROMÀNICA

5.1. Planta: nau i absis

L'edifici actual té una sola nau de 18 m de longitud per 6 m d'amplada, aproximadament, coberta amb volta de canó i amb arcs torals. L'absis central és rectangular, d'uns 5 m de longitud, i s'aixeca arran de cinglera. Al final de la nau, s'alça un cimbori octogonal damunt del qual, posteriorment, fou aixecada una espadanya ara mig derruïda.

En el mur de ponent, es poden veure tres alçades diferents de la façana, cadascuna d'elles corresponent als edificis diferents que es van construir: dues construccions juxtaposades del s. X: la primera de l'any 929, l'altra del 991. I finalment, ja en el s. XII, es va efectuar una reconstrucció general de l'edifici. Aquesta teoria és defensada per Albert Ferrer; segons ell, cada període va anar transformant la planta, per la qual cosa es fa necessària una descripció cronològica:

- La primera construcció romànica es va edificar l'any 929 i se li ha d'atribuir la meitat inferior de la capçalera de l'absis principal de l'església actual. A jutjar per l'aspecte i l'orientació del mur conservat, aquesta primitiva capella romànica devia ésser una església de capçalera quadrada i nau única, col·locada a la vora de l'edifici pre-romànic.

- L'església que l'any 991 va consagrar el bisbe Vives és l'actual, almenys la part baixa dels murs. Era d'una sola nau, però molt més espaiosa. L'absis, trapezoidal, de capçalera rectangular, aprofitant el traçat i part dels murs del temple anterior; en canvi, la nau del primitiu oratori pre-romànic es va enderrocar definitivament.

- L'última reforma de l'edifici romànic va fer-se després de la invasió àrab (comentada en un altre apartat); aleshores, els murs de la nau van ésser prolongats en altura; també, arran d'aquesta reforma, es va erigir el cimbori, la cúpula hemisfèrica sostinguda per trompes, que per l'exterior adopta una forma octogonal però cantel·losa («esquinada») respecte al quadre, que cavalca.

En aquest edifici d'una nau, la composició dels volums és integrada per un cos prismàtic dominant, que és la nau, i adossat. Al seu extrem apareix un altre cos menor que és l'absis. Aquesta estructuració és modificada per la presència del transsepte elevat.

«Com a volum, el transsepte elevat és un cos prismàtic, del mateix ample que la nau, el qual s'aixeca sobre el mur de llevant d'aquella, i es projecta vers ponent, de manera que els seus murs de migdia, nord i llevant són simples prolongacions verticals dels seus corresponents de la nau, i, per tant, no es configura una estructura espacial en creu, sinó que la disposició planimètrica no és radicalment diferent de la nau dels edificis senzills d'una nau.

«La sobreelevació d'aquest transsepte, per la continuïtat superficial dels paraments de façana, representa un trencament de la dominant horitzontal de la composició volumètrica, per tal com el nou cos apareix com una interrupció de la linealitat ponent-llevant, establint unes noves i especials relacions entre el cos de la nau i el de l'absis.

«L'aspecte més aparent del transsepte elevat és la seva expressivitat dins el joc de volúms que constitueix l'edifici. Aquest volum emergent que interromp la seqüència lineal nau-absis es correspon interiorment amb una cúpula, que provoca, tanmateix, la interrupció de la seqüència espacial nau-absis».^[20]

Vista on és apreciable com el volum del transsepte elevat trenca el ritme apaisat de la composició.

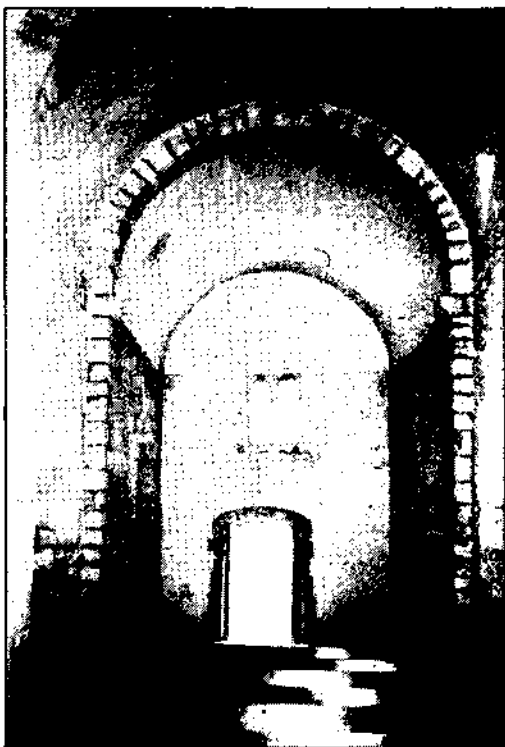
5.2. La coberta

També va sofrir un procés evolutiu: al principi, mentre la nau era encavalhada de fusta, l'absis utilitzava la volta. Aquesta hipòtesi sembla admissible si s'observa la poca gruixària que, respecte als de l'absis, presenten els murs de la nau, ja que el seu reforçament, mitjançant arcs torals i formers, no es va fer fins més tard. Però, en el segle XII, quan es van prolongar en alçada els

murs de la nau, interiorment van ser consolidats mitjançant arqueries que van fer possible la construcció de voltes a l'edifici. Els arcs són de mig punt i amb impostes a bisell. Es a dir, es va cobrir l'església amb volta de canó seguit, o sigui, volta semicircular i sobre arcs torals a la nau.

Abans d'arribar al presbiteri s'aixeca un esvelt cimbori sostingut per trompes; aquest cimbori passa de la forma quadrada a la forma octogonal, per anar a preparar la forma circular de la cúpula, la qual és rematada amb el campanar-espadanya mig enruinat. No és la configuració que primitivament tenia.

Exteriorment, la coberta és de doble vessant; la de la nau és en teula (i sembla, totalment reconstruïda de fa poc temps); en canvi, la del transepte i de l'absis són fetes amb lloses de pedra (sembla haver-se conservat d'un temps anterior).

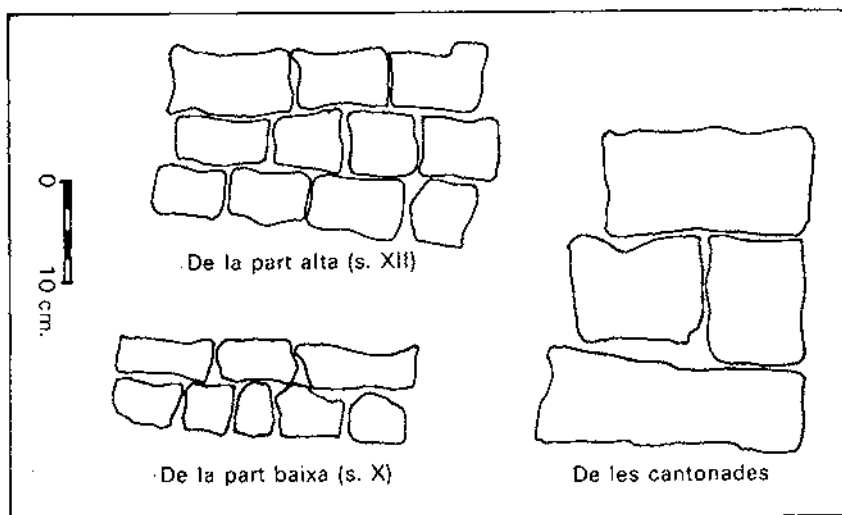

Interior de l'església, on es pot veure la volta de canó, amb els arcs formers, als laterals, i els arcs torals. Al fons, el mur de ponent que constitueix, actualment, la façana principal.

5.3. L'aparell

Als murs es veu el diferent aparell. A la part baixa es nota més primitiu respecte al de la part alta i coberta; és a dir, la part de baix exhibeix un aparell petit més conjuntat de paret de pedra comuna, propi de finals de segle X; en canvi, el cimbori i part alta de la nau ofereixen una labor més ciudada, amb carreus de dimensions una mica més grans. A les cantonades, grans blocs de pedra treballats amb certa regularitat.

Actualment, és difícil de diferenciar els carreus primitius dels restaurats.

5.4. Obertures

La porta: en la construcció de l'any 991, la porta era situada al costat meridional, construïda amb un senzill arc semicircular de dovelles regulars; ara és tapiada, però es pot apreciar fàcilment. Finalment, van obrir la porta (per tant no és l'original) al mur de ponent, la qual emmarca una portalada típica del romànic tardà de la comarca; arc de mig punt format per dovelles molt regulars i ben tallades, així com per grans blocs de pedra amb les mateixes característiques.

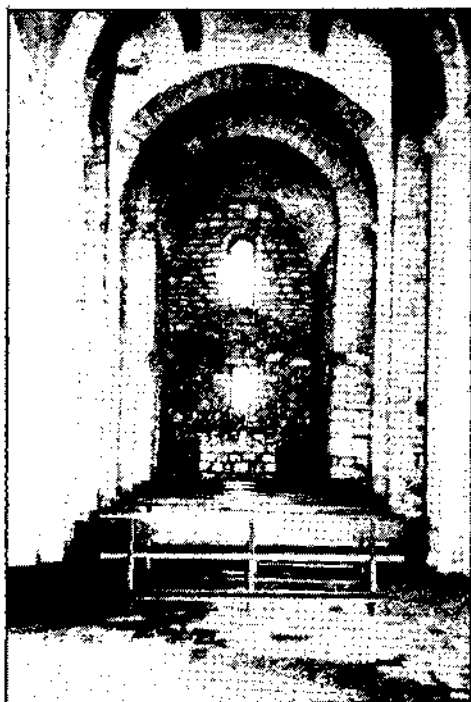
Porta primitiva (tapiada) oberta al mur meridional (sud); vista que ofereix observar l'aparell i la finestra petita, rectangular, d'esqueixada senzilla, a la dreta, molt a prop de l'antiga porta.

Sant Miquel d'Olèrdola.
Portalada del romànic tardà.

Finestres: en total n'hi ha cinc.

A l'absis es poden veure dues finestres, una sobre l'altra, que corresponen a dues èpoques i a dues construccions successives: la primera (a baix) és rectangular d'esqueixada senzilla, del segle X (991); «una angosta ventana de contorno rectangular y derrame interior»; la segona (a dalt), «presenta una forma alargada con remate semicircular y derrame por ambas vertientes».

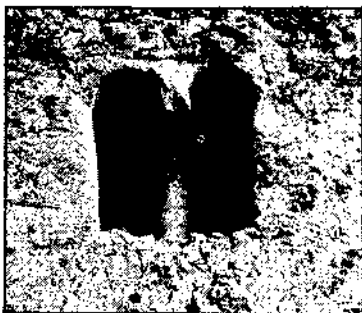

Les altres dues a la façana del sud, a la dreta, molt a prop de l'antiga porta, ara tapiada; i l'altra, uns quants metres a l'esquerra, més distanciada, en el cos que forma el transsepte.

Les dues es troben situades a poca altitud i són rectangulars, d'esqueixada senzilla.

A la part de ponent, a la façana principal, damunt de la porta d'accés endins, hi ha una finestra molt peculiar; uns l'anomenen *d'arcades bessones* i d'altres, *geminada*. Formant part d'aquesta

finestra hi ha una columna i un capitell que sostenen dos arcs de pedra massissa que constitueixen la part superior del finestral migpartit.

Aquesta columna i capitell tenen uns caràcters molt particulars i desorientadors; és l'únic detall escultòric en l'edifici. Descripció: fust de columna i capitell monolítics; amida 1,20 m. És a dir, que formen un cos en una sola pedra. El fust presenta tres collarets en forma de corda (com si fos fossilitzada). El capitell és

Vista des de l'exterior de la columna i el capitell.

de massa extremadament grollera, la seva ornamentació és plana, incisa de línies, com una mena de gravat; l'esmentada ornamentació és a base de temes geomètrics, fantàstics i un de vegetal. Els temes geomètrics són gairebé tot triangles. Hi ha dues estrelles de cinc puntes formades per dos triangles i una altra estrella de raigs, una forma arborescent i, finalment, una mena d'escut decorat amb unes franges verticals alternades amb una sèrie paral·lela de petits losanges o melmelades (entrellaçat); hi ha després uns temes fantàstics.

Hi ha molta polèmica quant a l'origen d'aquest cos monòtic; diverses són les opinions (la bibliografia consultada assenyala diferents adscripcions estilístiques):

- Segons l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, es tractaria d'un exemplar primitiu d'escultura decorativa romànica. I podem llegir-hi: «(...) cal dir que a l'església a què pertany, com és comú en el nostre romànic anterior a la fi del s. XI, no hi ha més que peces isolades d'escultura. Qualque volta el lloc ornat és el capitell de la finestra bessona de la façana (...)». I fa una descripció: «El capitell de massa extremadament grollera, com obra de gent no habituada a l'art de la pedra i a l'escultura, recorda un capitell corinti bàrbar: quatre fulles al voltant d'un tambor. Aqueixa forma és superficialment ornada per temes diversos, tots compresos en els usats des del s. IX a l'XI (...)».⁽²¹⁾

- En canvi, als *Quaderns mensuals d'Acció* es llegeix: «(...) aquesta absència total d'escultura predisposa a creure que el poc d'aquest art que s'hi trobi, ha d'atribuir-se a un esforç local i estrictament popular, produït per la idea de l'instint que un capitell ha d'anar inevitablement decorat, com una estàtua, per grollera que sigui, ha de tenir indicades almenys les faccions de la cara, i a manca de veritable artista surt l'artista de poble, el que inconscientment va perpetuant tradicions antiquíssimes que formen l'element fonamental de tot art popular. Malgrat que a primera vista es podria prendre com una peça visigòtica».⁽²²⁾

- P. Rotger Sintès afirma que són (capitell i columna) d'un estil marcadament pre-romànic.⁽²³⁾

- Una altra opinió expressa A. Ferrer: «(...) de rara filiació, però que potser es pot interpretar com una grollera derivació del

tipus corinti; la seva decoració d'un aspecte molt arcaic, i un fust molt semblant al que trobem a la capella subterrània de San Juan de la Peña (850), cronologia que es pot aplicar en aquest cas. El capitell, no podem trobar cap paral·lel (semblant), la seva decoració recorda els motius ornamentals de l'art visigòtic, molt evolucionats i estilitzats, d'acord al gust o a les habilitats dels artistes pre-romànics».⁽²⁴⁾

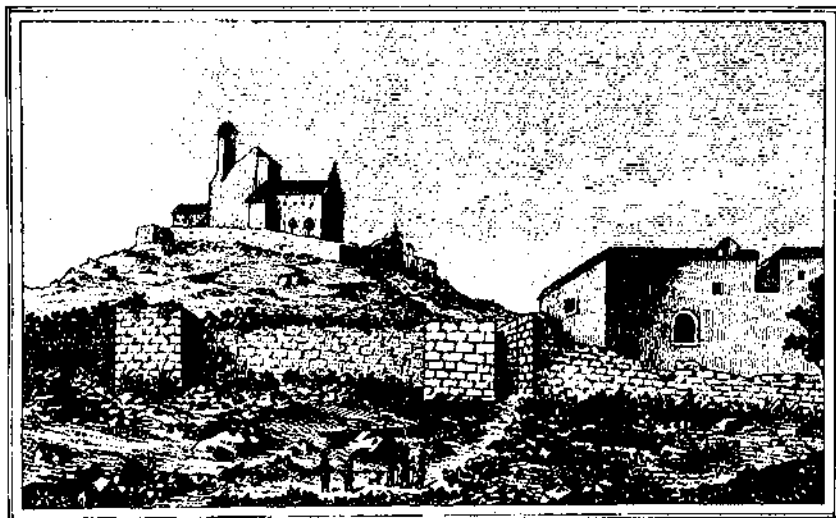
El que està clar és que la situació actual d'aquesta columna no és l'original, puix fou traslladada posteriorment.

5.5. Campanar

La mida del campanar és de 5,5 m d'altitud. És posterior, difícil de datar. Interromp la forma circular en què acaba la cúpula, i aquesta queda rematada per aquest campanar d'espadanya del qual sols se'n conserva una mitja part perquè fou destruït per un llamp l'any 1928. Descripció: l'espadanya és una forma molt senzilla de campanar d'una sola paret, amb obertures per a les campanes. Per pujar-hi es va construir una escala exterior formada per graons (de pedra i grans), actualment en mal estat.

Aspecte actual del campanar-espadanya, damunt del cimbori (pot ésser del s. XIII).

5.6. Ornamentació

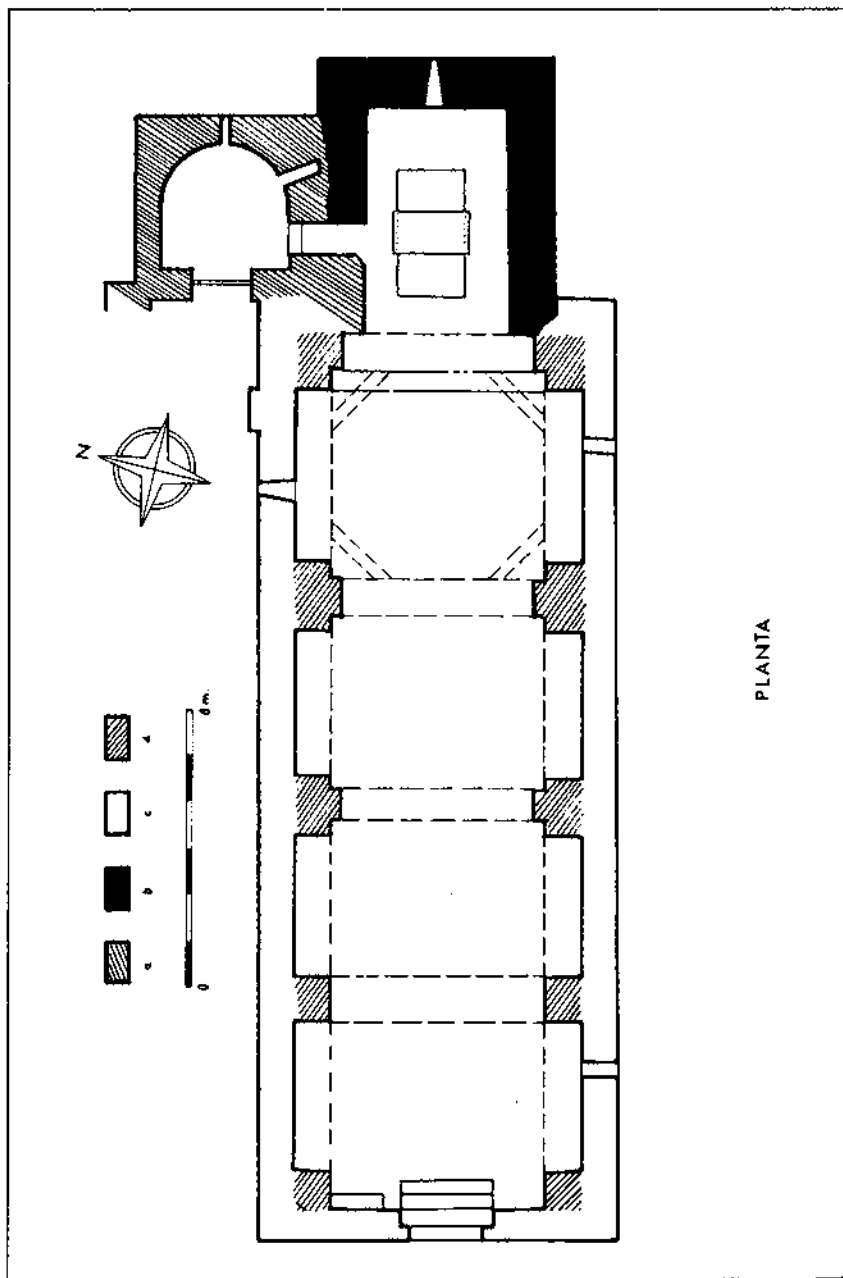
L'església, tan interiorment com exteriorment, és molt austera.

L'interior és pobre i extremadament sever, no hi ha cap tipus de decoració, capitell, fris, retaule, etc.; fins i tot l'altar, fet en una època recent (1928), està d'acord amb tota aquesta rigorositat (altar: molt simple, és un massís fet de carreus sobrants, amb una elemental motllura a la part superior).

La mateixa austeritat, la trobem en la part exterior. Totes les parets són llises, sense arcuacions, faixes o cap detall escultòric que insinuï declaradament una caracterització cronològica.

L'absis mateix, que en les esglésies romàniques acostuma a rivalitzar amb la façana, és també llis, edificat a ran de cinglera. El mateix portal, que és on solen amorosir-se d'escultura, tampoc no presenta cap detall digne d'atenció. L'únic ornament és la columna i capitell de la finestra de la façana principal que ja he comentat.

Malgrat sigui austera, l'església és rica en línies i proporcions, solemne i elegant.

comiti et comitisse ut similiter faciant eis vel illorum filiis afidare predictum chastrum de Olerdola ad ipsum chastellanum vel chastellanos quod tenerint ipsum chastrum de Olerdola, sicut fecerunt eis afidare ipsum chastrum de Eraprunnano".

(15) *Liber Feudorum Maior*, I, p. 328.

(16) Cartulari de Sant Cugat del Vallès, núm. 408, foli 124.

"Anno dominice Nativitatis centesimo VII° post millesimum. Indictione quinta decima per kalendas septembris, terribili Dei iudice ac permissione, exigentibus nostris peccatis, ingens multitudo moabitum ceterorumque paganorum inimica nominis Christi, ingressa est partes nostre patrie, scilicet, in Penitense. Qui invadentes plurimas municiones, hac destruentes ecclesias, loca quoque prophanantes sancta, non minimas christianorum strages dederunt. Indenderunt enim totam terram Pene usque ad castellum Gelida et multos ferre necando ac multa milia hominum captivando, totam depopulati sunt provinciam. Unde inter cetera flagicia sua, castrum invadentes Olerdule, multis ibi hominum peremptis innumerabiles duxerunt captivos (...). Ego, Raimundus Berengarii, Barchinonem, comes et marchio, cum castellanis meis de castello Olerdule (...) hanc facio omnibus hominibus, ranchitatem vel securitatem, rasantibus idem castellum Olerdule, in eo habitantibus aut eum defendentibus. Mando et constituo ut non requiratur ab illis hominibus ullum servicium neque usualem censum de domibus vel edificiis que ibi facerint, neque ibi distringatur a me vel a castellanis ipsius castelli, sed semper ibi maneant secure et liberaliter. Milites etiam qui ibi habitaverint, et castellum defenderint, habeant homines suos libere et solide, sine omni impedimento, exceptis decimis et primiciis quas dare debent... Constituimus, etiam, et mandamus teneri pacem et treguam omnibus hominibus, habitatoribus eiusdem castelli et concurrentibus ad defensionem eius, et omne avere illorum ponimus in tregua Domini et pace per omnes dies, post quam infra terminos istos fuerint, scilicet a s. Margarita et a Moia seu a s. Digna vel a fonte Taiada, sive Villa Lupis, et a Monte Rotundo, totum in circuitu usque ad ipsum castellum, ut postquam fuerint infra hos terminos nulli hominum liceat eos apprehendere vel aliquod eis malum inferre, vel treguam istam et pacem frangere (...). Actum est hoc VI° kal. dec., a^o primo Leudovico regnante."

(17) RIPOLL PERELLÓ, *Olerdola. Guía itineraria e històrica* (Barcelona, 1917), p. 29. lám. VI.

(18) PUIG I CADAFALCH, DE FALGUERAY SIVILLA, GODAY, *L'arquitectura romànica a Catalunya*, Ed. Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1983), vol. II, p. 471.

(19) JUNYENT, E., *L'arquitectura religiosa abans del Romànic* (Barcelona, 1980), pp. 69-70.

(20) ADELL, J. A., *El transepte elevat d'algunes esglésies altmedievales...*, Quaderns d'estudis medievals (Barcelona, març 1982), vol. I, pp. 408-410.

(21) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (Barcelona, 1921-26), vol. VII, p. 116.

(22) R., *La restauració de Sant Miquel d'Olerdola*, Quaderns mensuals d'Acció (Vilafranca del Penedès, febrer 1928), vol. VII, p. 53.

(23) ROTGER SINTES, P., *L'art romànic de Catalunya*, Divulgació científica i cultural, ser. XI, p. 10.

(24) FERRER SOLER, A., *La iglesia de San Miguel de Olerdola*, Archivo español del arte (1951), tom XXIV, pp. 120-121.

BIBLIOGRAFIA

MILÀ I FONTANALS, MANUEL, *Olièrdola. Apèndice a la memoria impresa en el Tomo II* (Barcelona, 1880), tom III.

MILÀ I FONTANALS, MANUEL, *Apuntes històrics sobre Olièrdola*, Memorias de la Academia de las Buenas Letras de Barcelona (Barcelona, 1868).

ALAGRET I VILARÓ, PERE, *Monografia sobre la antiguitat de las runas de Sant Miquel d'Olièrdola* (Vilafranca del Penedès, 1903).

MARTORELL, JERONI, *La conservació de l'església de Sant Miquel d'Olièrdola*, Quaderns mensuals d'Acció (Vilafranca del Penedès, març 1926), vol. III.

R., *La restauració de Sant Miquel d'Olièrdola*, Quaderns mensuals d'Acció (Vilafranca del Penedès, febrer 1928), vol. VII.

M. T., *Reformes a l'església de Sant Miquel d'Olièrdola*, Quaderns mensuals d'Acció (Vilafranca del Penedès, febrer 1928), vol. XVI.

FERRER I SOLER, ALBERTO, *El castro antiguo de San Miguel de Olièrdola*, Archivo Español de Arqueología, n.º 47 (Madrid, 1949).

FERRER I SOLER, ALBERTO, *La iglesia de Sant Miquel de Olièrdola*, Consejo Superior de Investigaciones, Archivo Español de Arte (separata) (Madrid, 1939), tom XXIV, n.º 94.

RIPOLL PERELLÓ, *Olièrdola. Guia itineraria e històrica* (Barcelona, 1971).

Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1921-1926), vol. VII, pp. 115-116.

Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1927-31), vol. VIII, pp. 190-191.

TRENS, MANUEL, *L'església de San Miquel d'Olièrdola*, Penedès, n.º 5 (Vilafranca del Penedès, maig-juny 1921).

PUIG I CADAVALCH, J., *Le premier art roman. L'architecture en Catalogne et dans l'Occident Méditerranéen au X et XI siècles* (Paris, 1928), pp. 15-16.

PUIG I CADAVALCH, FALGUERA DE A., GODAY G., *L'arquitectura romànica a Catalunya* (Barcelona, 1929), pp. 382-383.

PUIG I CADAVALCH, DE FALGUERA Y SIVILLA, GODAY I CASALS, *L'arquitectura romànica a Catalunya*, Ed. Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1983), vols. I, II, III.

ROTGER SINTES, PERE, *L'art romànic de Catalunya*, sèrie XI, Divulgació Científica i Cultural.

JUNYENT, EDUARD, *Arquitectura religiosa abans del romànic* (Barcelona, 1980).

BARRAL I ALTET, X., *L'art pre-romànic a Catalunya s. IX-X*, Ed. 62 (Barcelona, 1981), pp. 239-240.

ADELL, J. A., *El transsepte elevat d'algunes esglésies altmedievales. Notes per a un estudi*, Quaderns d'estudis medievals (Barcelona, març 1982), vol. I.

P. C.; M. B.; i V. C., *El castell d'Olièrdola*, dins *Els castells catalans*, Ed. Rafael Dalmau (Barcelona, 1967), vol. III.

APÈNDIX

Per fer aquest treball he utilitzat tota la bibliografia que he pogut obtenir. Aquesta és bastant nombrosa i variada.

En alguns d'aquests articles i llibres es parla de l'existència d'un document de l'any 911 que testimonia la presència de les armes cristianes a la comarca i que ja esmenta l'*urbs Olerdulae*; aquesta data apareix per primera vegada en un estudi que va realitzar Albert Ferrer Soler que té el títol *La iglesia de San Miguel de Olérdola* (separata de l'*Archivo Español de Arte*, tom XXIV, any 1951). En ell es pot llegir a peu de pàgina que es tracta d'una data inèdita especificant-ho així: «Inédita. Arch. Catedral Barcelona, Diversorum, siglo X, núm. 2».

Aquesta referència apareix un altre cop en la guia itineràrio-històrica d'Olérdola i en successius escrits, sempre acceptada com la data més antiga de la ciutat i de l'avanç cristià dels quals es té coneixement.

Hom cercà aquest document a l'arxiu de la catedral de Barcelona però no es va trobar ni hi consta; en canvi, vam localitzar un manuscrit que té escrita en lllapis la data esmentada (911), per la qual cosa ens ha fet pensar que es tracta del document que Ferrer i Soler va interpretar i datar. Transcrit, es pot veure que es tracta d'una venda de terres, cases i vinyes («(...) *in terminio de urbe Olerdula* (...)»). Aquesta venda es va realitzar «*II nonas iunii anno IIII quod obiit Ugo rege*», és a dir, el 4 de juny (segons el calendari romà) del 1001 (el rei Hug Capet va morir el 24 d'octubre de l'any 996, essent el quart any després de la seva mort l'any 1001).

Fets aquests esbrinaments i no trobant cap altre escrit que ens porti a una altra conclusió,ensem que Ferrer i Soler es va equivocar en transcriure la data del document i, per tant, en valorar la seva importància.

"In nomine Domini ego Ermengarda fruiro condam prole uinditrice sum tibi Matfredo transmira condam prolis emtoie per hanc scriptura uindiciones meo uindo tibi cassas cum solos et super posttos et curtes et foueas et terras cultas vel incultas et pratis cum pascuis et terras pariterque cum uineas; aduenit mihi predicta hec omnia per genitori meo uel genitrice siue per omnesque uoces. Et est hec omnia pretaxata in comitatum barchinonense in terminio (sic) de urbe Olerdula prope loccum

que uocant Sancta Digna iuxta uocitatum locum ualle molle et afrontant ipsas cassas cum curtes et foueas et solos et superpositos et ipsa terra que iuxta est de orientis et de merdie afrontat intra de me emtor de occiduo in ipso prado que discurrit de parte uero circi in terra de Uuilamanno, in alio loco ipsa pecia de terra afrontat de orientis interra (sic) de Gilamanno de merdie interram de Reinallo, de occiduo interram de Gelmir de circi interram de me Emtor in alio namque loco ipsa terra afrontat de orientis interram (sic) de Richero condam de merdie et de occiduo interra de me Emtor de circi interra de Bellito; alio uero loco ipsas terras pariterque uineas modiatas et amplius afrontant de orientis in uia de merdie interra et in uinea de Altemir et de Albarico, de occiduo in terra de Bellito et de Ferrioli, de circi interra que fuit de Richero; alia uinea que est in alio loco afrontat de orientis in uinea de Durando, de merdie in uinea de Salustio, de occiduo interra et uinea de Durandi, de circi in uinea de me Emtor. Quantum infra istas afrontaciones includunt et his limitibus ambiunt aut infra fines uel terminos de predicta Olerdula abeo in aliquis locis, sic uindo tibi omnia prefixa quantum ibi abeo uel abere debeo per omnesque uoces in precio pessas III in rem ualentem, quod tu emtor hec precium mihi dedisti et ego uinditrice de presente eum recepi, et nihil aput te exinde non remansit. Quem uera predicta ista uindicio sicut superius resonat de meo iure in tuo trado dominio et potestate ut quiquit exinde facere uel iudicare uoleris libera in Dei nomine plenam abeas potestatem cum exios uel regresios earum atuo proprio est manifestum. Quod si ego uinditrice uenero aut uilus que omo que contra hanc ista uindicione uenerit pro inrumpendum non hoc ualeat uindicare quod petierit set (sic) componat aut componam tibi predicta omnia in duplo cum omnes suas in melioraciones et in antea ista uindicio firma permaneat modo uel tempore. Facta carta uindicionis II nonas iunii anno IIII quod obiit Ugo rege. Sig (signe) num Ermengardam qui ista uindicione feci et manibus propriis firmaui et testes firmare rogauit sig (signe) num Raganfredo sig (signe) num Daniel sig (signe) num Amelio sig (signe) num Borrellus uirum de predicta uinditrice que conscius fui in hac uindicione.

"(signe) Lobaton sacerdos qui ista uindicione scripsi cum litteras rassas uel emendatas in, verso ubi dicitur signum Ermengarda et die et anno prefixo."

